

JUDISK

KRÖNIKA

mycket väsen för ingenting: att vara eller icke vara – jude

För 75 år sedan

”Programmet för kronprinsen och hans familjs besök i Palestina var av allt att döma uppgjort med största omsorg, varigenom de höga gästerna fått en inblick i mycket av det som är väsentligt för detta land. Besöket har i stort sett haft karaktären av en propagandaresa för svenska varor och för skapandet av ett livligare varuutbyte mellan Sverige och Palestina.

Palestinas rivaliserande, ambitiösa folkslag och religionssamfund har tävlat om att visa kronprinsen och hans familj de viktigaste och intressantaste sevärdheterna. ... Detta land har plötsligt inte blott blivit en handelsfaktor att räkna med utan samtidigt även ett land där fattigdom, sjukdom och efterblivenhet hålla på att ge vika för en högre levnadsstandard, upplysning och allt som kulturell utveckling har i släptåg.”

Judisk Krönika, januari 1935

Leif Nelson: Streck i kanten

Varning för farliga mobiltelefoner

Ultraortodoxa rabbiner i Israel uppmanar jeshivastudenter att hålla sig undan mobiltelefoner med internetuppkoppling. ”På ett ögonblick kan man snava och, himlen förbjude, falla ner i en avgrund”, varnar de. ”Vi anmodar er att hålla er så långt borta som möjligt från dessa farliga apparater, att vara återhållsamma och försiktiga”, säger rabbinnerna och påpekar att budskapet

är särskilt viktigt i dessa tider när ”vi hör talas om dagliga katastrofer... Endast Toran skyddar och räddar sina trogna.”

Mobiltelefoner utan internetuppkoppling är dock fortfarande kosher.

”... håll ihop händerna ett tag till, sedan dra sakta isär dom... prova igen i morgon fast med böjda knä!”

Högljutt och hälsovådligt

Bayerska radions symfoniorkester har tagit bort en komposition från programmet efter att orkestermedlemmarna klagat på att musiken var så dånande att de fick problem med hörseln. Orkesterns talesperson meddelar att man varit tvungen att stryka världspremiären av ”Halal Hisar” (Belägring) eftersom verket är ”hälsovådligt” för musikerna. – Jag måste skydda orkestern, säger dess ledare. Musikstycket var komponerat av den

högljudde arrangören av Ship to Gaza-aktionen, Dror Feiler (bilden t.v.). Nu fick han i stället höras med råge vid en demonstration i Stockholm mot Sverigedemokraterna, strax före valet, då han tillgrepp både en megafon och en sydafrikansk vuvuzela. Han lyckades så till den grad att dagstidningarna nästa dag uppmärksammade hans öronbedövande, och för demokratin förödande, utövande av yttrandefriheten. Det var väl det han ville.

JUDISK

KRÖNIKA

Chefredaktören

För exakt 30 år sedan blev jag inkallad av en arbetsgrupp inom församlingen till en anställningsintervju. Tjänsten gällde redaktörskap för Judisk Krönika. Jag och arbetsgruppen – bestående av en ägare till en kemtvätt, en gynekolog och en resebyrådirektör – hade det gemensamt att ingen av oss visste hur man ”gör” en tidning. Men konkurrensen var obefintlig så jag fick jobbet. Det kan idag tyckas ha varit ett dumdrigt beslut, inte minst därför att jag hade bott i Sverige i tio år och alltjämt brottades med både svenskans uttal och grammatik.

Den tidning jag blev redaktör för var ett församlingsblad och hade inte mycket gemensamt med dagens Judisk Krönika, varken till form eller innehåll. Men tidningen hade, som man sa, potential och den kunde utvecklas när den så småningom övertogs av en självständig stiftelse.

Idag är Judisk Krönika en modern kulturtidskrift, som speglar och granskar den judiska kulturen och religionen, litteraturen och konsten, judisk identitet och livsstil, i Sverige och i världen. Tidningens motto är öppenhet, tolerans och pluralism.

Det nummer av Judisk Krönika du läser nu innehåller alla dessa ingredienser: I en porträttintervju kan du stifta bekantskap med en svensk toppdiplomat vars liv började som ett statslöst barn till judiska flyktingar. I kulturdelen finns bokrecensioner och en artikel om två världsberömda judiska författare som också presenteras i en aktuell utställning på Judiska Museet. I avdelningen ”Religion” behandlas två omdebatterade ämnen: kvinnliga ortodoxa rabbiner och konverteringsskandaler i Israel. I avdelningen ”Dokument” kan du läsa en utredning om de svenska judarnas ställning som en nationell minoritet i Sverige. Och så förstås en efterlängtrad intervju med Stockholms nye rabbin David Lazar, som inte skyr några kontroversiella frågeställningar.

Läs Judisk Krönika! – din tidning.

6 ”Det judiska är för mig den ackumulerade erfarenheten” – *Michaela Lundell träffar Ruth Jacoby, Sveriges ambassadör i Rom.*

12 De nödvändiga änglarna – *Agneta Pleijel skriver om Franz Kafka och Bruno Schulz.*

14 Judarna i Sverige: både integrerade och utsatta – *av Lars Dencik och Karl Marosi*

18 Han var bosättare i Gaza, spelade i ett rockband, blev ortodox, bedrev sekulära bibelstudier och vigde homosexuella par. Nu tillträder han som rabbin i Stockholm – *Anneli Rådestad intervjuar David Lazar.*

24 ”Jag har hittat mitt hem” – *Willy Silberstein intervjuar Fredrik Andersson, en nybliven medlem i Judiska Församlingen.*

28 Rabba är rabbin, fast en kvinna – *Sarah Clyne Sundberg om en banbrytande utveckling inom ortodoxin.*

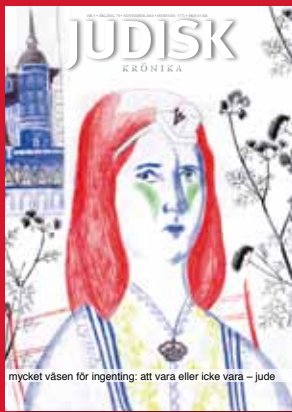
29 Att vara eller icke vara jude – *Arne Lapidus skriver om kosher och inte så kosher konverteringar i Israel.*

32 ”Å ena sidan och å andra sidan” – *rabbinerna Marc D. Angel och Shlomo Amar debatterar ett kontroversiellt konverteringsbeslut.*

36 Fråga rabbinen: ”Får en jude besöka en kyrka eller en moské?” – *Morton Narrowe svarar.*

39 ”Så vill ni läsare ha Judisk Krönika” – *tidningens styrelseordförande Henrik Frenkel har ordet.*

Chefredaktör och ansvarig utgivare

Jackie Jakubowski
judisk.kronika@swipnet.se
tel: 08-660 70 62

Redaktionsråd

Lars Dencik, David Grossman,
Peter Luthersson, Margit
Silberstein, Nina Solomin och
Peter Wolodarski

Grafisk formgivning

Jackie Jakubowski

Annonssavdelning

Ulrika Carning
tel: 031-294121
0722-514121
ulrikacarning@gmail.com

Prenumerationsavdelning

Liat Michaeli
tel: 08-660 38 72 onsdag, torsdag.
liat@telia.com
prenumerationspris 395 kr/år
studenter 250 kr,
till utlandet 495 kr
plusgiro 54 120-1
lösnummerpris 75 kr

Adress:

Box 5053, 102 42 Stockholm
fax: 08-660 38 72
Hemsida på internet:
<http://www.judiskkronika.se>

Utges av

Stiftelsen Judisk Krönika

Utkommer med 6 nr per år.
Nästa nummer 17 december
Manusstopp 15 november 2010

Tryckt hos Grafiska Punkten

Producerad av Gabor & Co

issn 0345-5580

Omslagsbilden

Nino Biniashvili

Citera oss gärna, men ange källan. För obeställt material ansvaras ej. Förbehåll mot elektronisk publicering måste meddelas av artikelförfattaren.

Vad är det som bör känneteckna den judiska staten, vara dess "själ"? Skall det vara ett Israel som har förverkligat den sionistiska rörelsens grundare Theodore Herzls vision om ett liberalt, sekulariserat och demokratiskt samhälle? Ett land som bejaktar religionsfrihet för alla sina medborgare? Det vill säga ett samhälle som inte accepterar en monopolställning för någon (läs: ortodox) riktning inom judendomen – utan, på lika villkor, erkänner de liberala strömningar som majoriteten av världens judar identifierar sig med.

Eller skall det vara ett inskränkt Israel där ett litet dogmatiskt, slutet sällskap av religiösa fanatiker bestämmer över grundläggande sociala samhällsfrågor?

Så formuleras vår tids grundläggande judiska frågor av Jerusalem Reports politiske redaktör Leslie Susser (JR 16 augusti).

För de flesta av Israels och världens judar är svaret inte svårt att ge.

Det som föranlett Leslie Sussers frågor och den senaste tidens inflammerade debatt är den "konverteringskris" som under hösten aktualiserats i Israel. Arne Lapidus redogör i detta nummer av Judisk Krönika (sid. 29) för de olika turerna i kontroversen om hur *halacha*, den judiska religiösa lagen, skall uttolkas – och av vem. Den konkreta frågan gäller konverteringen av de hundratusentals ryska invandrare i Israel, som visserligen har kunnat återropa "Lagen om återvändande" för att komma till Israel och få medborgarskap, men som av rabbinatet inte erkänns som judar. Det är för att komma till rätta med denna absurda situation som David Rotem, parlamentsledamot från högerpartiet Yisrael Beiteinu, lagt fram ett förslag om ny konverteringslag. Rotem menar att lagen skulle underlätta konverteringarna, genom att lägga all beslutanderätt i överrabbinatets händer.

De liberala riktningarna – reform- och konservativjudendomen – menar att det nya lagförslaget i själva verket bara stärker de ortodoxa judarnas religiösa monopol i Israel och att det ytterligare undergräver icke-ortodoxa rabbiners ställning. När Is-

raels överrabbin Shlomo Amar argumenterar för förslaget (sid. 32) bekräftar han motståndarnas farhågor om att lagen i praktiken är till för att delegitimerade icke-ortodoxa riktningarna: han betecknar den judendom som utövas i till exempel Stockholms stora synagoga som "en undermålig produkt" och som en "främmande import i Israel".

Lagförslaget har följaktligen väckt mycket starka reaktioner från icke-ortodoxt håll, både i Israel och i diasporan: "Israel är det enda demokratiska landet i världen som diskriminerar judar som väljer att tillhöra en icke-ortodox riktning inom judendomen", säger den framträdande liberala rabbinen David Saperstein.

Även från modern-ortodoxt håll har kritiska röster höjts. "Det allt mer ultraortodoxa statliga rabbinatet i Israel har blivit mer trångsynt och extremt ... Det judiska folket skall inte tvingas följa utestängarnas extremistiska åsikter", skriver rabbin Marc D. Angel (sid. 34), en av den modern-ortodoxa världens främsta auktoriteter och tidigare ordförande i sammanslutningen av ortodoxa rabbiner i USA. Rabbin Angel syftar på både de allt striktare regler, som i praktiken avskräcker människor som önskar att komma in i den judiska gemenskapen, och på det faktum att rabbinatet nu har börjat ogiltigförklara även konverteringar som tidigare blivit godkända, när de ortodoxa rabbiner som genomfört konverteringarna hamnat i onåd. Det rör sig om tiotusentals personer som konverterat ortodoxt men som idag ändå inte räknas som judar, enligt rabbinatet. Denna utveckling påverkar i högsta grad också diasporans judar, även våra svenska församlingsmedlemmar – ett stort antal konverteringar som Stockholmsförsamlingens tidigare ortodoxe rabbin genomfört har nu av rabbinatet i Jerusalem ogiltigförklarats, med allt vad det innebär av personliga tragedier för de drabbade.

Reaktioner på lagförslaget har också kommit från officiellt politiskt håll: Israels premiärminister Netanyahu har fått ta emot 12 000 e-mail och hundratals brev från dia-

”Det finns ingenting bättre för judendomen än en fri marknad av idéer och en konkurrens mellan de olika riktningarna.”

sporan (också från Stockholms Judiska Församling) som protesterar mot lagförslaget. Han själv har varnat för att lagen, om den antas, ”hotar att splittra det judiska folket”. “Många judar i världen uppfattar att denna lag förklarar dem som andra klassens judar”, säger Natan Sharansky, ordförande i Jewish Agency.

Debatten om konverteringar och rabbinatets ställning i den judiska staten är ett uttryck för en djupgående konflikt som länge präglat det allt mer polariserade israeliska samhället. Det är en splittring mellan den reaktionära och militanta ultra-ortodoxin, å ena sidan, och, å den andra, den sekulariserade eller icke-ortodoxa majoriteten av landets medborgare.

Det handlar om rabbinatets korrup­tion och de ultraortodoxa partiernas maktambitioner och, å andra sidan, Israels demokratiska statsskick. Det handlar om den otidsenliga och obskuranta ortodoxins anspråk på att ha rätten att avgöra vem som är jude och hur denna identitet skall uttryckas – och å andra sidan religionsfriheten: frihet att välja den riktning inom judendomen som motsvarar egna värderingar och religiösa behov. Med andra ord: striden handlar om den judiska statens själ.

Rabbin Julie Schonfeld, vice verkstäl-

lande direktör för Rabbinical Assembly, den största internationella samman­slutningen för konservativa/masorti-rabbiner, skriver i ett öppet brev till Israels premiärminister Netanyahu:

”Den senaste konverteringskrisen är en påminnelse om de återkommande kriserna kring frågan ’Vem är jude?’, en fråga som så ofta har fått politiska konsekvenser i Israel. Men samtidigt är denna fråga också ett uttryck för en djupgående konflikt som inte bara berör det judiska folket utan idag också dominerar moraldiskursen i det globala samhället: det är en konflikt mellan extremism – som ofta tar sig uttryck i religiös extremism – och tolerans i mogna demokratier. I själva verket är det mer lämpligt att sammanfatta det problem som är under debatt med frågeställningen ’Vad är en jude?’ och inte ’Vem är jude?’. Är ’jude’ ett förkroppsligande av den världsbild som manifesteras av en sida i Talmud där avvikande uppfattningar respekteras och bevaras? Om det är detta förhållningssätt som karaktäriserar ’att vara jude’ har vi ingen kris. Den stora majoritet av israeler som kommit från det forna Sovjetunionen – som vill identifieras som judar i sitt nya hemland – kommer säkert utifrån detta förhållningssätt att räknas som judar. Men om frågan ’Vem är jude?’ besvaras med

en extremt smal definition av ultraortodox judisk praxis, kommer ’krisen’ att fortsätta på samma febrila nivå som den befinner sig nu.”

Denna ”kris” berör inte bara konverteringar. Den berör också många andra aspekter av konflikten mellan den demokratiska statens värderingar och lagar, och religionens anspråk på att utmana dessa: Vi har på senare år sett allt mer bråk vid Klagomuren där kvinnor attackeras och arresteras för att de vill be vid judarnas (också de judiska kvinnornas!) heliga plats; och busslinjer i Jerusalem som, ibland med våld mot kvinnor, tillämpar könssegregation. (Denna könsapartheid har nu börjat tillämpas också på Jerusalems trottoarer.) Vi har hört rabbiner som förklarar att Torans lag går före statens lagstiftning, och att israeliska soldater i första hand skall lyda order av sina ”andliga ledare” och inte av sina militära överbefälhavare.

Hur skall man komma till rätta med dessa konflikter, vilkas konsekvenser är förödande för både religionen och det sekulära samhället?

”Det finns ingenting bättre för affärer än konkurrens. Det finns ingenting bättre för judendomen än en fri marknad av idéer och en konkurrens mellan de olika riktningarna”, svarar rabbin Reuven Hammer, chef för rabbindomstolen inom masortirörelsen (Jerusalem Post, 1 okt. 2010).

Israel är en demokratisk stat och ett modernt samhälle. Israel har inte råd att, när det kommer till religionen, förbli i mörkaste medeltid när man erkänner och påtvingar alla sina medborgare endast *en* version av judendomen.

Den judiska staten måste öppna sig för en utveckling som garanterar religiös pluralism och bejakar den rikedom som finns inom *alla* riktningar. För den judiska traditionens, judendomens och Israels bästa.

”Det judiska är för mig den ackumulerade erfarenheten.”

Michaela Lundell träffar Ruth Jacoby, Sveriges ambassadör i Rom.

Ruth Jacoby hämtar mig vid Värmdö marknad i en 22 år gammal röd Ford. Hon bär en svartvitblommig sommarklänning, lätta skor, och ett stort välkomnande leende. Det mörka håret är vackert uppsatt.

– Jag väntar på att den här bilen ska sluta fungera, men det gör den inte. Det är bra att ha en bil när jag är i Sverige, säger hon.

Efter några kilometer svänger hon av till det ljusgula sommarhuset på en höjd ovanför Ingaröfjärden. Siameskatterna Sirikit och Edgar möter, liksom maken Björn Meidal, litteraturprofessor och Strindbergkännare. De senaste åren har han varit tjänstledig från Uppsala universitet för att i stället skriva en bok och undervisa vid Humboldt-Universität. Även katterna har följt med till Berlin och på andra diplomatiska uppdrag. De har EU-pass, förklarar Ruth Jacoby stolt.

Hennes föräldrar kom som flyktingar till Sverige. Själva är hon topptjänsteman på UD. Ett synnerligen lyckat exempel på integration.

Ruth Evelyn Jacoby, född i New York 1949, uppvuxen i Rom, aktiv i studentrevolten i Uppsala, anställd vid UD sedan 1972. Uppdrag vid bland annat OECD-delegationen i Paris, på svenska Finansdepartementet, på Världsbanken i Washington, som chef för UD:s enhet för globalt samarbete, som minister med ställning som ambassadör vid svenska FN-representationen

i New York, och som utrikesråd med ansvar för bistandsfrågor. Det var Ruth Jacoby som, tillsammans med en kollega från Pakistan, ledde de framgångsrika förhandlingarna vid Monterrey-konferensen 2002, som betraktas som en milstolpe för det internationella bistands- och utvecklingsarbetet. 2006 utsågs hon av FN:s dåvarande generalsekreterare Kofi Annan att ingå i en särskilt inrättad ”högnivåpanel”, som en av 15 personer med stora kunskaper om FN och utvecklingsfrågor. När jag träffar henne är hon ännu ambassadör i Berlin, men skall snart flytta till Rom.

Vad är det bästa med jobbet som diplomat? undrar jag.

– Att man är i ständig kontakt med människor med andra nationaliteter. Och att var tredje, fjärde, femte år få byta perspektiv och komma till en ny miljö och ett nytt sammanhang. Det håller en alert. Man kan inte slå sig till ro.

– Men det ger samtidigt en risk för ytlighet, både i relationerna till andra människor och i ens kunskaper, om man tvingas bryta upp och byta för ofta. Jag har haft tur och inte drabbats av det så mycket. Jag har fått specialisera mig tidigt, jag har haft långa posteringsperioder och också haft långa perioder hemma, säger Ruth Jacoby.

Som förhandlare har hon beskrivits som rak, öppen – och lugn. Hon tappar inte fattningen i första taget. Vid FN kallades hon kärleksfullt för ”ambassadör Ruth” i stället för ”ambassadör

Jacoby”. Hur lyckas hon hålla huvudet kallt i förhandlingar mellan hundratals länder och tunga organisationer som FN, Världsbanken, IMF och WTO?

– Det krävs lite distans i det här yrket, säger hon. Man får inte ta sig själv på för stort allvar. Man måste inse att det är ett yrke, ett spel, och att det normalt – med några få undantag – inte är fråga om liv och död. Naturligtvis behövs det engagemang – jag blir alltid mycket engagerad och tror på det jag gör – men världen går inte under om det inte blir ett kommatecken precis där man har tänkt sig.

Den som tar ner Ruth Jacoby på jorden, när det behövs, är maken Björn.

– Han stöttar mig väldigt mycket och är min *reality check*.

– Barnen hjälper mig att behålla proportionerna och inte ryckas med för mycket. Det är viktigt, annars kan man bli uppäten av besvikelse, desperation och cynism, i synnerhet om man är engagerad.

På den givna frågan om var hon känner sig mest hemma, kommer svaret omedelbart:

– Med min familj. Jag har kunnat känna mig hemma var jag än varit så länge jag har haft mina kära runtomkring.

– **DET HÄR GILLAR JAG** också väldigt mycket, säger hon, och blickar ut över den glittrande Ingaröfjärden, med sina skogbevuxna små öar och många segelbåtar.

Men även åren som utsänd i Berlin har varit ett slags hemvändande. Ruth Jacoby berättar om när hon besökte

FOTO: Christian Joergensen EUP & IMAGE

”Min far var fortfarande mycket tysk. Han hade lärt sig många nya språk, men var inte särskilt bra på något av dem.”

Min judiska förebild? *Hillel.*

Jul eller chanuka? *Båda.*

Midsommarafton eller jom kipur? *Båda.*

Favoritbok av en judisk författare? *Joseph Roth, ”Radetzkmarsch”*

Läser Judisk Krönika? *Ja. Och prenumererar*

Öppen om mitt judiska ursprung? *Fullständigt.*

Jerusalem eller Stockholm? *Stockholm.*